

کارآفرینی مذهبی؛ نقش باورهای دینی در کارآفرینی

حضرت آیت الله خامنه ای رهبر معظم انقلاب اسلامی در پیامی به مناسبت حلول سال ۱۳۹۱، مجاهدت اقتصادی و حضور جهادگونه ملت ایران را در عرصه های اقتصادی، ضرورت دانستند و خاطر نشان فرمودند: بخش مهمی از جهاد اقتصادی، مسئله تولید ملی است که اگر ملت با همت، عزم و آگاهی و با همراهی و برنامه ریزی درست مسئولان بتواند مشکل تولید داخلی را حل کند، بدون تردید بر چالشهایی که دشمن ایجاد می کند غلبه خواهد کرد. ایشان با دعوت از همه دست اندرکاران اقتصادی و آحاد ملت برای حرکت به سوی رونق تولید داخلی در سال جدید، تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی را به عنوان شعار سال ۹۱ معرفی کردند. به نظر می رسد یکی از اولویتهای اساسی در تحقق این شعار ملی، تلاش در جهت بهبود فضای کسب و کار و فعالیتهای کارآفرینانه با اتکا به باورهای ارزشی و اسلامی است؛ چرا که از یک سو کارآفرینی به عنوان جوهره و خمیره مایه کار، سرمایه و تولید تلقی می شود و از سوی دیگر، تجربه گذشته ملت بزرگ ایران نشان داده است که هرگاه ملت مسلمان ایران، تواناییها و ظرفیتهای درونی خود را با ارزشها و باورهای دینی درآمیخته اند، حماسه ای آفریده شده و نقطه عطفی ماندگار در تاریخ تمدن این مرز و بوم مقدس رقم خورده است. نگارنده بر این باور است که باید اندیشمندان مدیریتی و اقتصادی با همکاری و همفکری دانشمندان دین در مرحله اول تلاش کنند آموزه های اسلامی حول مفاهیم کارآفرینی را با استفاده از قرآن کریم، روایات و سایر منابع غنی اسلامی مدون سازند و به معرفی و تبیین دیدگاه اسلام در این زمینه پردازند و سپس با فرهنگ سازی و نهادینه کردن آن در ذهن تمام اقشار جامعه بویژه جوانان، دانشجویان، کارگران و صاحبان کسب و کارها در کار، سرمایه و تولید جامعه روحی مقدس بدمند. از آنجا که تأثیر عوامل فرهنگی و بویژه باورها و اعتقادات افراد جامعه بر توسعه کسب و کار و فعالیتهای کارآفرینانه در مطالعات مختلف به اثبات رسیده است، مفهوم «کارآفرینی مذهبی»^۱ توسط برخی صاحب نظران برای تبیین علمی این موضوع ابداع شده است. در کارآفرینی مذهبی تلاش می شود ارزشهای حاکم بر جامعه، که از باورهای دینی و سیره عملی و نظری بزرگان دینی برخاسته است در فعالیتهای کارآفرینانه متبلور شود. مطالعات متعددی نشان می دهد که بین فعالیتهای مذهبی و تلاشهای کارآفرینانه ارتباط وجود دارد. ماکس وبر (۱۹۳۰) از جمله اولین صاحب نظرانی است که در بررسیهای خود ارتباط بین باورهای مذهب پروتستان و میزان موفقیت کسب و کارها را مورد تأیید قرار داد (کارس ول و رونالد،^۲ ۲۰۰۷: ۱۶۲). کوکرهام در سال ۱۹۹۵ میلادی در مطالعات خود دریافت که باورهای مذهبی، موفقیت کسب و کار را ارتقا می دهد. در این موفقیت، توکل بر خدا و یاد کردن از خدا نقش بسزایی داشته است (همان: ۱۶۳). نتایج مطالعه ای که در سال ۲۰۰۷ میلادی توسط «کارسول» و «رونالد» در میان پیروان ادیان مختلف از جمله اسلام با افراد غیر مذهبی صورت گرفته است، ضمن اینکه نشان می دهد تغییرات در وابستگیهای مذهبی مردم در سالهای ۱۹۷۶، ۱۹۸۶، ۱۹۹۶ (۲۰ سال) رخ داده است، ارتباط معنا داری بین مذهب و کارآفرینی نیز وجود دارد به گونه ای که ارزشهای مذهبی در میزان مشارکت و درک فعالیتهای کارآفرینانه تأثیر گذار بوده است (همان: ۱۶۴). «دود»^۳ و «سیمن»^۴ در سال ۱۹۹۸ میلادی اثبات کردند که مذهب و راه اندازی کسب و کار مخاطره آمیز، روابط پیچیده و درهم تنیده ای با یکدیگر دارند به گونه ای که مذهب بر فعالیتهای کارآفرینانه افراد با ایمان تأثیر مثبت دارد و باور افراد مؤمن به خدا به کارآفرین شدن، مدیریت کسب و کارهای مخاطره آمیز و برقراری تماس کارآفرینان با شبکه ها منجر شده است (همان: ۱۶۵). «اندرسون»^۵ و همکارانش در سال ۲۰۰۰ میلادی نقش مذهب را در شکل گیری و توسعه فرهنگ کسب و کارهای

1- Religious Entrepreneurship
1- Carswell & Ronald
2- Dodd
3- Seaman
4- Anderson

کارافرینانه مورد بررسی، و مفهوم مورد نظر «دود» و «سیمن» را مورد تأکید قرار دادند. نتیجه مطالعه آنها نشان داد که حمایت اجتماعی و ارزشهای کسب و کار به افزایش سخاوتمندی محیطی منجر می شود. سخاوتمندی محیطی به عنوان فزونی تقاضا و دسترسی به منابع ضروری برای کسب و کارهای جدید تعریف شده است. مذهب می تواند برای خلق سخاوتمندی در محیط ایفای نقش کند و در چنین بستری کسب و کارهای مخاطره آمیز ارزش تلقی می شود و جلوه مطلوبی در جامعه می یابد (همان: ۱۶۶). «موریسون»^۵ در سال ۲۰۰۰ میلادی با پژوهشی از مذهب به عنوان یکی از عناصری که با فرهنگ جامعه مرتبط است به عنوان عاملی مؤثر بر میزان توسعه کارافرینی یاد می کند. یافته های تحقیق او نشان می دهد که ویژگیهای مذهبی کارافرینان همچون رفتارهای اخلاقی، اخلاق اجتماعی و اخلاق کسب و کار در موفقیت کارافرینان از اهمیت بسیاری برخوردار است (همان: ۱۶۶). مطالعات «بارو»^۶ (۲۰۰۳)، «گایزو»^۷ و همکاران (۲۰۰۳)، «مک کلیاری»^۸ و «بارو» (۲۰۰۶) از نظر تجربی نشان می دهد که «باورهای مذهبی»^{۱۰} با موفقیت اقتصادی و فعالیتهای کارافرینانه در کشورهای مورد مطالعه ارتباط دارد. نتایج این مطالعات بیانگر این است که در کشورهایی که درصد بیشتری افراد مذهبی دارند در مقایسه با کشورهایی که افراد مذهبی در آنها کمتر است، فعالیتهای کارافرینانه بیشتر است؛ به عبارت دیگر، همان طور که «بارو» بیان می کند، رشد اقتصادی به طور مثبت با میزان باورهای مذهبی ارتباط دارد. علاوه بر این، «گایزو» و همکارانش دریافتند که «باورهای مذهبی» با نگرشهای مثبت اقتصادی ارتباط دارد؛ جایی که نگرش مثبت به عنوان عاملی سازنده در افزایش درآمد سرانه و رشد اقتصادی تعریف شده است (گالبریت و گالبریت^{۱۱}، ۲۰۰۷: ۱۸۹).

نمونه های ذکر شده فقط بخشی از مطالعات گسترده ای است که در جوامع غربی صورت گرفته؛ جوامعی که نقش دین و معنویت در آن کم رنگ است و باورهای دینی در زندگی اجتماعی آنها نقش اساسی و اصلی ندارد این در حالی است که اهمیت کارافرینی در دین مبین اسلام و تأکیدات مکرر رسول مکرم اسلام صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام بر کسب و کارهای کارافرینانه آن چنان گسترده و گوناگون است که بدون اغراق باید گفت که پرداختن به این مقوله در قالب چندین کتاب مستقل نیز نمی تواند حق مطلب را ادا کند. وقتی تحقیقات ناچیز صورت گرفته در کشورمان را به رغم در اختیار داشتن منابع غنی اسلامی با مطالعات دیگران در این زمینه قیاس می کنیم، بخوبی متوجه ناکارآمدی و کوتاهیهای صورت گرفته می شویم.

سید محمد مقیمی

moghimi@ut.ac.ir

-
- 5- Morrison
  - 6- Barro
  - 7- Guiso
  - 8- McCleary
  - 1- Religious beliefs
  - 2- Galbraith & Galbraith